

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 1

TOSHKENT-2022

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ОЧИЛОВ Ўткир Сайфуллоевич**
ҲУҚУҚ РАМЗЛАРИНИ ЎРГАНИШ ВА ЗАМОНАВИЙ ҲУҚУҚИЙ НАТУРАЛИЗМ:
ҲУҚУҚНИНГ АХЛОҚИЙЛИГИ ДАРАЖАСИ МАСАЛАСИ 8

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 2. САИДОВ Мақсудбек Норбоевич**
МАСЪУЛИЯТИ ЧЕКЛАНГАН ЖАМИЯТИДА УЛУШ, УЛУШНИ (УЛУШИНИНГ БИР
ҚИСМИНИ) БЕГОНАЛАШТИРИЛИШИ БИЛАН БОҒЛИҚ ИШТИРОКЧИЛАР ЎРТАСИДА
ЮЗАГА КЕЛАДИГАН НИЗОЛАР 14
- 3. ШАМСИДДИНОВА Озода Буриевна, КАРИМОВА Зулфизар Лочиновна**
ЖИЛЫЕ ПОМЕЩЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ ИМУЩЕСТВЕННЫХ
ПРАВООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СУПРУГАМИ 26
- 4. ЯКУБОВА Ирода**
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ БЎЙИЧА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ЖАМОАВИЙ БОШҚАРУВ
ТАШКИЛОТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БИЛАН БОҒЛИҚ АЙРИМ МАСАЛАЛАР 32

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ
ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

- 5. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССИДА МЕДИАТИВ КЕЛИШУВ ВА КЕЛИШУВ БИТИМИНИНГ
ЎХШАШ ВА ФАРҚЛИ ЖИҲАТЛАРИ 40

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 6. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
ПЕДАГОГ ХОДИМЛАРНИ МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
МОДДИЙ ҲУҚУҚ НОРМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 46

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

- 7. ШАЙЗАКОВ Шодияр Ибрагимович**
ЎЗБЕКИСТОНДА МАЪМУРИЙ СУД ҲУЖЖАТЛАРИНИ ЮҚОРИ СУД ИНСТАНЦИЯСИДА
ҚАЙТА КЎРИШДА ПРОКУРОР ИШТИРОКИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ 53

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 8. ОЧИЛОВ Хасан Рашидович**
ЖИНОЯТ ТАРКИБИ ТУЗИЛИШИ ГЕНЕЗИСИ 62
- 9. МАВЛОНОВ Темур Анвар ўғли**
ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН МУЛКИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ
ТУШУНЧАСИ ВА ТАРИХИ 70

10. РОЗИҚОВ Илҳом Истамович ЖИНОИЙ ЖАЗОЛАРНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	78
11. НОРМАНОВА Клара Эшназаровна ИШТИРОКЧИЛИҚДА СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.....	84
12. НАЖИМОВ Миратдийин Шамшетдинович ЎН ОЛТИ ЁШГА ТЎЛМАГАН ШАХСГА НИСБАТАН УЯТСИЗ-БУЗУҚ ҲАРАКАТЛАР ҚИЛИШ ЖИНОЯТИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАСИ	90
13. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЖАВОБГАРЛИККА ТОРТИШ МУДДАТИ ЎТИБ КЕТГАНЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	96
14. ТУРГУНБОЕВ Элбекжон Одилжонович ЎЗБЕКИСТОН ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ЖАЗОДАН ОЗОД ҚИЛИШ ИНСТИТУТИ: ТУШУНЧАСИ, БЕЛГИЛАРИ, ТУРЛАРИ.....	103

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

15. YUNUSOV Khaydarali CONTRIBUTIONS OF CENTRAL ASIAN SCHOLARS TO THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC SCIENCES: SARAKHSI – FOUNDER-FATHER OF INTERNATIONAL LAW.....	108
---	-----

МИГРАЦИЯ ҲУҚУҚИ

16. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ СОҲАСИДА КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШГА ДОИР АЙРИМ МАСАЛАЛАР	116
17. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАСИ	122
18. КАРИМОВА Мадина Мирзаджановна РАҚАМЛИ НОТАРИАТ: ЖОРИЙ ҲОЛАТ ВА ИСТИҚБОЛ.....	133

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

19. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович, ЯРАШЕВ Нодирбек ГЕРМАНИЯ ВА БУЮК БРИТАНИЯДАГИ ҚОРПОРАЦИЯЛАРНИНГ АЙРИМ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ	140
20. БАЗОРОВ Миркомил Махмудович, ҲАМРОҚУЛОВ Синдор Бобомурод ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА СУД-ЭКСПЕРТЛИК ТИЗИМИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИЛМОҚДА	148

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

САИДОВ Мақсудбек Норбоевич

Тошкент шаҳар суди раисининг ўринбосари,
иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъати раиси
E-mail: mr.msaidov@gmail.com

**МАСЪУЛИЯТИ ЧЕКЛАНГАН ЖАМИЯТИДА УЛУШ, УЛУШНИ (УЛУШНИНИГ БИР
ҚИСМИНИ) БЕГОНАЛАШТИРИЛИШИ БИЛАН БОҒЛИҚ ИШТИРОКЧИЛАР ЎРТАСИДА
ЮЗАГА КЕЛАДИГАН НИЗОЛАР**

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): САИДОВ М.Н. Масъулияти чекланган жамиятида улуш, улушни (улушнинг бир қисмини) бегоналаштирилиши билан боғлиқ иштирокчилар ўртасида юзага келадиган низола // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2022) Б. 14-25.

1 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-1-2>

АННОТАЦИЯ

Мақолада масъулияти чекланган жамиятининг устав фонди (устав капитали), унинг таркиби, улуш тушунчаси, улушнинг қиймати ва қийматнинг фарқли жиҳатлари, улушни қонунда белгиланган қийматда реализация қилиш асослари, улушни тасарруф этиш усуллари, улуш олди-сотдисидида амал қилиниши лозим бўлган босқичлар, бу борадаги муаммолар ва уларни бартараф этиш борасидаги таклифлар, имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи, улушни кимошди савдосида реализация қилинишининг ўзига хос хусусияти, улушни сотишдан бошқача тарзда воз кечиш тартиби ва эътибор берилиши лозим бўлган ҳолатлар, улушни бегоналаштириш билан боғлиқ корпоратив муносабатларни тартибга солувчи норматив ҳуқуқий ҳужжатлардаги коллизия нормалар, уларга таклифлар, корпоратив низолаарга оид суд ишларига ҳавола қилинган ҳолда суд амалиёти таҳлили ва Олий суд Пленуми қарорларидаги қонун ҳужжатларини қўллаш юзасидан тушунтиришлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: улуш, улушнинг қиймати, улушни бегоналаштириштириш, иштирокчи, масъулияти чекланган жамият, имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи, сотиб олувчининг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини ўтказиш.

САИДОВ Мақсудбек Норбоевич

Заместитель председателя Ташкентского городского суда,
Председатель судебной коллегии по экономическим делам
E-mail: mr.msaidov@gmail.com

ДОЛЯ В ОБЩЕСТВЕ С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ И СПОРЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ОТЧУЖДЕНИЯ ДОЛИ (ЧАСТИ ДОЛИ) МЕЖДУ УЧАСТНИКАМИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются уставный капитал (уставный капитал) общества с ограниченной ответственностью, его состав, понятие доли, стоимость доли и различные аспекты стоимости, основания реализации акций по уставной стоимости, способы управления акциями, шаги, которые необходимо предпринять. Изучены проблемы в этой сфере и даны предложения по их устранению, права преимущественной покупки, особенности реализации акций с торгов, порядок отказа от продажи акций иными способами и обстоятельства, подлежащие рассмотрению, коллизионные нормы, регулирующие корпоративные отношения по нормам отчуждения акций, предложения к ним. Проведен анализ судебной практики с привязкой к судебным делам по корпоративным спорам и разъяснения по применению законодательства в решениях Пленума Верховного Суда.

Ключевые слова: доля, стоимость доли, отчуждение доли, участник, общество с ограниченной ответственностью, право преимущественной покупки, передача прав и обязанностей покупателя.

SAIDOV Maksudbek

Deputy chairman of Tashkent city court,
Chairman of the judicial board for economic affairs
E-mail: mr.msaidov@gmail.com

SHARE IN A LIMITED LIABILITY COMPANY, DISPUTES BETWEEN PARTICIPANTS REGARDING THE ALIENATION OF A SHARE (PART OF A SHARE)

ANNOTATION

This article highlights the concepts of the authorized capital of a limited liability company, its composition, shares, value of the share and distinctive aspects of value, grounds for the sale of a share at the value established by law, methods of disposal of shares, observance of the stages of sale and purchase of shares, at the same time, problems and suggestions for their elimination, the right of pre-emptive purchase, specifics of selling a share at an auction, the procedure for the assignment of a share of a company participant in a way other than the sale and circumstances to which attention must be paid, conflict of laws rules in regulatory legal acts governing corporate disputes on the alienation of a share, proposals to them, analysis of court practice in corporate disputes, with reference to legal proceedings, as well as clarifications in the decisions of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan on the application of legislation.

Keywords: share, value of a share, alienation of the share, shareholder, limited liability company, the right of the pre-emptive purchase, transfer of the rights and obligations of the buyer.

Аслида математика фанига оид бўлган “улуш” тушунчаси муайян бутунликнинг сифат ёки миқдорда ифодаланган бир бўлаги маъносида ишлатилади. Ҳуқуқ тизимларида улуш атамаси кенг ишлатилса-да, миллий қонунчиликда ушбу терминга аниқ таъриф мавжуд эмас. Юридик адабиётларда улуш тушунчаси тўғрисида хилма-хил фикрлар мавжуд. Жумладан, Хелсбери Англия қонунларида улуш тушунчасига компания фаолияти давомида унинг устав капиталига муайян ҳуқуқ ва мажбуриятни белгиловчи ҳуқуқ сифатида таъриф берилган [1].

Р.Фатхутдинов ўзининг “Уступка доли в уставном капитале ООО: Теория и практика” китобида масъулияти чекланган жамиятнинг устав капиталидаги улуш – бу жамият фаолиятида иштирок этиш ҳуқуқининг бир тури бўлиб, компания иштирокчисининг ягона ва чекланмаган ваколатлар тўпламидан ташкил топган жамият фаолиятини ташкил этишда

иштирок этишнинг субъектив ҳуқуқидир [2, Б.22].

Жамиятнинг таъсис ҳужжатларида назарда тутилган тартибда, миқдорда, усулларда ва муддатларда дастлаб жамият устав фондини шакллантириш, кейинчалик кўпайтириш учун қўшилган ҳиссалар, устав фондига ҳиссани киритган шахсларнинг жамиятидаги улуши сифатида юритилади. Пул, қимматли қоғозлар, ўзга ашёлар ёки мулк ҳуқуқлар ёхуд пул баҳосига эга бўлган бошқа шахсга ўтказиладиган ўзга ҳуқуқлар жамиятнинг устав фондига қўшилаётган ҳиссалар бўлиши мумкин. Россия Федерацияси Олий арбитраж суди Раёсатининг 2014 йил 15 июлдаги 3640/14-сонли қарорида масъулияти чекланган жамиятидаги улуш ашё эмас, балки жамият иштирокчисининг муайян мулк ва номулкий ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг мажмуи бўлиб, фуқаролик ҳуқуқлари объектларининг гуруҳига кирадиган бошқа мол-мулк деб тушунтириш берилган [3].

Жамият устав фондида жамият ҳар бир иштирокчиси улушининг миқдори ва номинал қиймати тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилиши зарурий шарт сифатида белгиланганлиги сабабли жамиятнинг устав фондига қўшилаётган пулсиз ҳиссаларнинг пул баҳоси жамият иштирокчилари умумий йиғилишининг жамиятнинг барча иштирокчилари томонидан бир овоздан қабул қилинадиган қарори билан тасдиқланади.

“Масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни (матнда Қонун деб юритилади)нинг 14-моддасида устав фондини шакллантиришда улушга нисбатан унинг “номинал қиймати” тушунчаси ишлатилган. Улушнинг номинал қиймати деганда нима тушунилади? Улушнинг номинал қийматидан ташқари яна қандай қийматлари мавжуд ва ушбу қийматлар қайси ҳолларда қўлланилади?

Қонунчиликда улушнинг уч хил қиймати тўғрисида сўз юритилади:

1. Номинал қиймат;
2. Ҳақиқий қиймат;
3. Бозор баҳоси (шартномавий қиймат)

Улушнинг номинал қиймати жамиятнинг таъсис ҳужжатларида аниқ кўрсатилган бўлади. Бошқача айтганда, таъсис ҳужжатларида иштирокчи улушининг декларацияланган қиймати улушнинг номинал қиймати дейилади. Улушнинг номинал қиймати таъсис ҳужжатларини давлат рўйхатидан ўтказилганлиги асосида ўзгаради.

Масалан: устав фондининг 100 фоизи миқдори 100 млн сўмни ташкил қилади. Битта иштирокчининг номинал қиймати 30 млн сўмни, иккинчи иштирокчининг номинал қиймати эса 70 млн сўмни ташкил қилади. Улушнинг номинал қиймати билан устав фондининг нисбати тегишинча устав фондининг 30 фоизи ва 70 фоизини ташкил қилади.

Жамиятдаги улушнинг номинал қийматига жамият иштирокчисининг жамият ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳиссасини кўрсатиб турувчи индикатор сифатида қаралиши мумкин.

Жамият ўз фаолияти жараёнида молиявий жиҳатдан ривожланиши (фойда олиши, товар-моддий бойликларни харид қилиши, шу жумладан узоқ муддатли активларни сотиб олиши) ёки аксинча зарар кўриши мумкин. Бундай ҳолатда улушнинг номинал қиймати жамиятнинг ҳақиқий молиявий ҳолатига мос келмайди. Улушнинг ҳақиқий қиймати номинал қийматидан (таъсис ҳужжатларида декларацияланган) юқори ёки паст бўлиши мумкин.

Жамият иштирокчиси улушининг ҳақиқий қиймати жамият соф активлари қийматининг унинг улуши миқдорига мутаносиб бўлган бир қисмига мос бўлади. Соф активлар жамиятнинг қарз мажбуриятлари чегириб ташланган ҳолдаги мол-мулкнинг қийматидир. Улушнинг ҳақиқий қиймати жамиятнинг бухгалтерия ҳисоботлари маълумотлари бўйича аниқланади ва ушбу ҳужжат асосида ўзгариб туради.

Масалан: Жамият устав фондининг миқдори 100 млн сўм, соф активлари эса 1 млрд сўм. Битта иштирокчи улушининг миқдори устав фондининг 30 фоизини, унинг улушининг номинал қиймати 30 млн сўмни, улушининг ҳақиқий қиймати эса 300 млн сўмни ташкил қилади. Иккинчи иштирокчи улушининг миқдори устав фондининг 70 фоизини, унинг номинал қиймати 70 млн сўмни, улушнинг ҳақиқий қиймати эса 700 млн сўмни ташкил қилади.

Қонунда жамиятдан чиқарилган ёки ундан чиқиб кетган жамият иштирокчисининг улушини жамият томонидан тўланиши тартиби белгиланган бўлиб, бунда жамият жамиятдан

чиқарилган ёки чиқиб кетган иштирокчига улушининг (улушининг бир қисмини) (матнда улуш деб юритилади) чиқарилиш ёки чиқиб кетиш санасидан олдинги охирги ҳисобот даври учун жамиятнинг бухгалтерия ҳисоботлари маълумотлари бўйича аниқланадиган ҳақиқий қийматини тўлаши ёки жамиятдан чиқарилган ёки чиқиб кетган иштирокчисининг розилиги билан унга худди шундай қийматдаги мол-мулкни асли ҳолида бериши шартли белгиланган. Шунингдек, жамият иштирокчисининг қарзлари бўйича ундирув суднинг қарорига асосан жамият иштирокчисининг жамият устав фондидаги улушига қаратилган тақдирда ҳам жамият кредиторларга жамият иштирокчиси улушининг ҳақиқий қийматини тўлаши мумкин.

Иштирокчилар одатда улушини ҳақиқий қиймати миқдоридан сотишга рози бўлишмайди. Айниқса, йирик товар-айланмасига ва фойда билан ишлайдиган жамиятлар иштирокчиларига бундай битим манфаатли ҳисобланмайди. Чунки, бухгалтерия ҳисоботларида жамият активлари ҳақиқий бозор қийматида эмас, балки қолдиқ қиймати бўйича аниқланади. Бу эса деярли ҳар доим бозор қийматидан паст бўлади.

Улушнинг бозор қиймати - бу улушни олди-сотди шартномасида улуш учун тарафларнинг келишуви билан белгиланган баҳо ҳисобланади. “Баҳолаш фаолияти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 7-моддасида баҳолаш объектининг бозор қиймати деганда энг эҳтимол тутилган нархи тушунилиб, унга кўра мазкур баҳолаш объектининг очиқ бозорда рақобат шароитида, битимнинг тарафлари барча зарур ахборотга эга бўлган ҳолда ўз манфаатларини йўлида оқилон ва ихтиёрий равишда ҳаракат қилади, битим нархининг баланд-пастлигида эса бирон-бир фавқулодда ҳолатлар, шу жумладан тарафлардан бирининг ушбу битимга қўшилиш мажбурияти акс этмайди деб тушунтириш берилган.

Улушнинг шартнома қиймати улушни олди-сотди шартномасини тузишда активларнинг бозор қиймати, ишланган мижоз базаси, асосий фаолият тури спецификаси, фойда келтиришлик ва ҳ.к.дан келиб чиқиб тарафлар келишувига кўра аниқланиши мумкин [4]. Улушнинг бозор нархини асослаш бир мунча мураккаб жараён ҳисобланади, чунки улуш қийматини аниқлаш методикаси ва улушнинг ўртача бозор нархи мавжуд эмас.

Қонунчиликда улушни бегоналаштириш ҳолатларини бозор баҳосида белгилловчи нормалар ҳам мавжуд. Жумладан, Қонун 20-моддасининг йигирма иккинчи қисмида жамиятнинг устав фондидаги улушнинг 50 ва ундан ортиқ фоизи эгасига айланган шахс (бундан давлат мустасно), агар шахс бунгача жамиятнинг устав фондидаги улушларга эгалик қилмаган ёки улушнинг 50 фоизидан камроғига эгалик қилган бўлса, миноритар иштирокчиларга улушларини бозор қиймати бўйича ўзига сотишни ўттиз кун ичида таклиф этиши шарт ва жамият иштирокчисининг ўзига тегишли улушини сотиши тўғрисида ўттиз кун ичида ёзма розилиги олинса, жамиятнинг устав фондидаги улушнинг 50 ва ундан ортиқ фоизи эгаси таклиф этилган улушни бозор қийматида сотиб олиши шарт.

Шунингдек, “Чет эл инвестициялари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунинг 18-моддасига кўра, чет эллик инвестор чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонадан чиқиб кетган ёки бу корхона тугатилган тақдирда, корхона мол-мулкидаги ўз улуши пул ёки бозор баҳосига мувофиқ равишда товар шаклида қайтарилиши ҳуқуқини олади.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат мулки объектларини хусусийлаштириш тартиби тўғрисидаги низомларни тасдиқлаш ҳақида” 06.10.2014 йилдаги 279-сонли қарорига 3-илова сифатида тасдиқланган “Масъулияти чекланган жамиятлар устав фондлари (устав капиталлари)даги давлат улушларини сотиш тартиби тўғриси”даги низомнинг 19-бандида савдога қўйишда давлат улушининг бошланғич нархи сотувчи томонидан баҳоловчи ташкилотнинг улуш қийматини баҳолаш тўғрисидаги ҳисоботида ҳамда баҳолаш тўғрисидаги ҳисоботнинг ишончилигини экспертизадан ўтказиш натижалари тўғрисидаги эксперт хулосасида аниқланган миқдорда белгиланади.

Улуш фуқаролик ҳуқуқининг объекти ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси (матнда ФК деб юритилади)нинг 82-моддасига кўра, фуқаролик ҳуқуқларининг объектлари эркин суратда бошқа шахсларга берилиши ёки универсал ҳуқуқий ворислик (мерос қилиб олиш, юридик шахсни қайта ташкил этиш) тартибида ёхуд бошқа усул билан, агар улар муомаладан чиқарилмаган ёки уларнинг муомалада бўлиши

чеклаб қўйилмаган бўлса, бир шахсдан иккинчи шахсга ўтиши мумкин. Улуш эгаси, мулкдор томонидан қонунда белгиланган айрим истисноларни инобатга олган ҳолда, улушга ўз хоҳиши билан ва ўз манфаатларини кўзлаб эгалик қилиши, ундан фойдаланиши ва уни тасарруф этиши, шунингдек ўзининг улушга бўлган мулк ҳуқуқини, ким томонидан бўлмасин, ҳар қандай бузилишни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқига эга.

Қонунчиликда иштирокчининг ўзулушини тасарруф этишини икки хил усули белгиланган бўлиб, ҳар иккала ҳолатда ҳам улушнинг бегоналаштирилиши шартнома асосида амалга оширилади.

1. Улушни жамиятнинг бир ёки бир неча иштирокчисига ёхуд учинчи шахсларга сотиш

2. Улушдан жамиятнинг бир ёки бир неча иштирокчисига ёхуд учинчи шахслар фойдасига сотишдан бошқача тарзда воз кечиш.

Шу ўринда, таъкидлаш жоизки, иштирокчининг жамият устав фондидаги улушларнинг жисмоний шахсларнинг меросхўрларига ва жамиятнинг иштирокчилари бўлган юридик шахсларнинг ҳуқуқий ворисларига ўтиши, шунингдек, суд тартибда ўтказилиши мазкур мақоланинг тадқиқот предмети бўлмаганлиги сабабли “улушнинг ўтиши” тушунчаси алоҳида ёритилиб берилади.

Қонун 20-моддасининг биринчи қисмида жамият иштирокчиси жамиятнинг устав фондидаги ўз улушини ёки унинг бир қисмини жамиятнинг бир ёхуд бир неча иштирокчисига сотишга ёки бошқача тарзда уларнинг фойдасига воз кечишга ҳақли. Бундай битимни тузиш учун, агар жамият уставида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, жамиятнинг ёки жамият бошқа иштирокчиларининг розилиги талаб қилинмайди.

Улушни бегоналаштирилиши учун устав фондининг шакллантирилган ёки шакллантирилмаганлигини аниқлаш зарур. Чунки, улуш тўлиқ тўлангунига қадар бўлган даврда у фақат тўланган қисми бўйича бошқа шахсга ўтказилиши мумкин. Устав капиталининг тўланмаган улушлари билан тузиладиган ҳар қандай битимлар ҳақиқий эмас ҳисобланади.

Қонунда улушнинг бегоналаштирилиши шартлари, тартиби ва жараёнларида устав қоидаларининг устуворлиги принципи белгиланганлиги сабабли ушбу жараён ҳар бир жамиятда унинг таъсис ҳужжатлари билан белгиланган тартибда амалга оширилади. Жумладан, агар жамиятнинг уставида улушни учинчи шахсларга сотиш ёки учинчи шахслар фойдасига воз кечишга муайян тақиқлар белгиланган бўлса, одатда уставда бундай тақиқ сифатида жамият бошқа иштирокчиларининг розилиги кўрсатилади, жамият иштирокчиси ўз улушини учинчи шахсларга сотиши ёки бошқача тарзда уларнинг фойдасига воз кечиши жамият бошқа иштирокчиларининг розилигисиз йўл қўйилмайди.

Бухоро туманлараро иқтисодий судининг 4- 2001-1903/2577-сонли иши бўйича тақдим этилган “Бухоротаъмирлойиҳа” масъулияти чекланган жамиятининг Бухоро шаҳар ҳокимлиги ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш инспекцияси томонидан 2018 йил 8 майда рўйхатдан ўтказилган уставининг 9.1-бандида жамият таъсисчиларидан ҳар бири жамиятнинг устав фондидаги ўз улушини ёки улушнинг қисмини қолган таъсисчиларга, ёхуд уларнинг розилиги бўйича учинчи шахсларга сотиш ёки бошқа шаклда уларнинг фойдасига воз кечишга ҳақли эканлиги белгиланган [5]. Суд иқтисодий ишни кўриб чиқишда жамият уставининг ушбу бандига асосланиб, бошқа иштирокчи шеригининг ўз улушини учинчи шахсга сотишига қарши эканлигини инобатга олиб, жамиятнинг улуши иштирокчи томонидан учинчи шахсларга реализация қилиниши мумкин эмас деган тўхтамга келган.

Иштирокчи ўзига тегишли улушни сотишга қарор қилган тақдирда, бошқа иштирокчиларга улушни у сотиладиган нарҳда ва бошқа тенг шартларда сотиб олишни таклиф қилиши керак. Иштирокчининг имтиёзли сотиб қолиш ҳуқуқи Қонуннинг 20-моддаси ва ФКнинг 224-моддасида белгиланган. Бундан ташқари, Қонун 20-моддасининг бешинчи қисмида иштирокчилардан ташқари улушни имтиёзли сотиб олишда яна бир субъект - жамиятнинг ҳам ҳуқуқи белгиланган бўлиб, унга кўра, агар жамиятнинг бошқа иштирокчилари жамиятнинг иштирокчиси томонидан сотилаётган улушни сотиб олишда ўзининг имтиёзли ҳуқуқидан фойдаланмаган бўлса, жамият мазкур улушни сотиб олишда имтиёзли ҳуқуққа эга бўлади. Мазкур қонун нормаларининг умумий мазмунидан келиб чиққан ҳолда Қонун 20-моддасининг бешинчи қисмини “Агар жамиятнинг бошқа иштирокчилари жамиятнинг

иштирокчиси томонидан сотилаётган улушни (улушнинг бир қисмини) сотиб олишда ўзининг имтиёзли ҳуқуқидан фойдаланмаган бўлса, агар жамиятнинг уставида улушни (улушнинг бир қисмини) сотиб олишда жамият имтиёзли ҳуқуққа эга эканлиги назарда тутилган бўлса, жамият мазкур улушни (улушнинг бир қисмини) сотиб олишда имтиёзли ҳуқуққа эга бўлади.” таҳририда баён этиш таклиф этилади. Чунки, Қонуннинг 22-моддасида умумий қоида сифатида айрим истисноларни инобатга олган ҳолда жамият ўзининг устав фондидаги улушни олишга ҳақли эмаслиги белгиланган. Ушбу мазмундаги таҳрирнинг белгиланиши мазкур нормани ФКнинг 224-моддаси, Қонун 20-моддасининг тўққизинчи қисми ҳамда 22-моддасининг умумий мазмунига мувофиқлаштирилади. Зеро, ушбу ҳолатга аниқлик киритиш судга даъво аризаси билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар доирасини ва асосини белгилашда муҳим аҳамият касб этади.

Ўз улушини учинчи шахсга сотиш ниятида бўлган жамият иштирокчиси улуши сотиладиган баҳони ва бошқа шартларни кўрсатган ҳолда бу ҳақда жамиятнинг қолган иштирокчиларини ва жамиятнинг ўзини ёзма равишда хабардор қилиши шарт. Бундай хабарнома Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 367-моддасида белгиланган “оферта” сифатида эътироф этилиши ва унга нисбатан офертага оид нормалар қўлланилиши мумкин. Жамият уставида хабарноманинг жамият орқали юборилиши назарда тутилган тақдирда, келгусида иштирокчиларни хабардор қилиш тартиби бузилганлиги ҳолати бўйича низоларнинг олдини олиш мақсадида уставда белгиланган тартибга риоя қилиниши лозим.

Қонунда жамият иштирокчилари ва (ёки) жамиятнинг улушни сотиб олишдаги имтиёзли ҳуқуқининг муддати шундай хабар берилган кундан эътиборан, агар жамият уставида ёки жамият иштирокчиларининг келишувида бошқа муддат назарда тутилган бўлмаса, бир ой қилиб белгиланган. Агар жамият иштирокчилари ва (ёки) жамият белгиланган муддатда имтиёзли ҳуқуқидан фойдаланмаган тақдирда, улуш жамиятга ва унинг иштирокчиларига маълум бўлган баҳода ва шартларда учинчи шахсга сотилиши мумкин. Имтиёзли ҳуқуқнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ундан бошқанинг фойдасига воз кечишга йўл қўйилмайди. Имтиёзли ҳуқуқдан фойдаланган иштирокчи хабарномани қабул қилган ва улушни сотиб олиш истагини билдирган тақдирда, акцепт ёзма тарзда расмийлаштирилиши лозим. Бундай ҳолатда улушни сотиш учун учинчи шахсларни излаш талаб қилинмайди ва таклифни қабул қилган шахс билан шартнома тузилади. Зеро, ФКнинг 364-моддасига кўра, шартнома тарафлардан бирининг оферта (шартнома тузиш ҳақида таклиф) йўллаши ва иккинчи тараф уни акцептлаши (таклифни қабул қилиши) йўли билан тузилади.

Қонун 20-моддасининг тўққизинчи қисмига кўра, улуш (улушнинг бир қисми) сотиб олишнинг имтиёзли ҳуқуқи бузилган ҳолда сотилган тақдирда, жамиятнинг исталган иштирокчиси ва (ёки) жамият, агар жамиятнинг уставида улушни (улушнинг бир қисмини) сотиб олишда жамият имтиёзли ҳуқуққа эга эканлиги назарда тутилган бўлса, бундай бузилишни билган ёхуд уни билиши лозим бўлган пайтдан эътиборан уч ой ичида сотувчининг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини ўзига ўтказишни суд тартибида талаб қилишга ҳақли. ФК 224-моддасининг тўртинчи қисмига кўра, улуш имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқини бузган ҳолда сотилган тақдирда, бошқа мулкдорлар уч ой мобайнида сотиб олувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўзларига ўтказишни суд тартибида талаб қилишга ҳақлидирлар.

Мазкур ҳолатда иккита қонун нормаси ўртасида тафовут мавжуд. “Норматив ҳуқуқий ҳужжат тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни 18-моддасининг тўртинчи қисмига кўра тенг юридик кучга эга бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўртасида тафовутлар бўлган тақдирда, кейинроқ қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжат қоидалари амал қилади, бундан ушбу модданинг бешинчи қисмида назарда тутилган ҳол мустасно. Фикримизча, мазкур ҳолатда ушбу нормани қўллаб бўлмайди. Чунки гарчи Қонун ФКдан кейин қабул қилинган бўлса-да, ҳолатнинг мазмунидан келиб чиққан ҳолда имтиёзли ҳуқуқ эгаси ушбу фуқаролик ҳуқуқий муносабатда “сотувчи” сифатида эмас балки “сотиб олувчи” бўлиб иштирок этади ва ўз навбатида “сотувчининг” эмас “сотиб олувчининг” ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўтказишни талаб қилишга ҳақли. Қолаверса, Қонуннинг рус тилидаги матнида ҳам “покупателя” яъни сотиб олувчининг сўзи ишлатилган. Шу сабабли, Қонун 20-моддаси тўққизинчи қисмидаги “сотувчининг” сўзи “сотиб олувчининг” сўзи билан ўзгартирилиши лозим.

Имтиёзли ҳуқуқ бузилиши ҳолати бўйича мурожаатлар ўрганиб чиқилганда, жисмоний ва юридик шахслар судларга икки хил мазмундаги даъво талаблари билан мурожаат қилишганлиги аниқланди. Баъзи даъво аризаларида белгиланган имтиёзли ҳуқуқ бузилган ҳолда тузилган битимни, унинг қонун талабларига зид эканлиги сабабли ҳақиқий эмас деб топиш, бошқа ҳолларда сотиб олувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўзларига ўтказиш талаби қўйилган. Амалиётда ҳар иккала талаб бирлаштирилган ҳолда судга тақдим этилган даъво аризалари ҳам талайгина. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Суд амалиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида” 2006 йил 22 декабрдаги 17-сонли қарорининг 21-бандига кўра, бир вақтнинг ўзида сотиб олувчининг ҳуқуқини ўтказиш ва олди-сотди шартномасини ҳақиқий эмас деб топиш ҳақида талаблар арз қилинганда, суд арз қилинган талабларга аниқлик киритиши лозим, чунки умумий улушли мулкда бўлган мулкни сотишда олди-сотди шартномаси бўйича сотиб олувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўтказиш тўғрисидаги талаблар имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи бузилганлиги ёки бошқа асослар бўйича шартномани ҳақиқий эмас деб топишни истисно қилади. Пленум қарорининг 22-бандида умумий мулкдаги улушини сотувчи бошқа мулкдорга ўз улушини сотмаслик мақсадида мулк баҳосини атайин юқори кўрсатиши ва у сотиб олишни рад этганидан кейин бошқа шахсга паст баҳода сотганлиги ҳолатининг аниқланганлиги имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи бузилганлигига олиб келиши ва унинг оқибати Ўзбекистон Республикаси ФКнинг 224-моддаси 4-қисмини қўллаш учун асос бўлиши тўғрисида тушунтириш берилган [6].

Имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи бузилганлиги ҳолати бўйича сотиб олувчининг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини ўзига ўтказиш тўғрисида судга тақдим этиладиган даъво номулкий тусдаги даъво ҳисобланиши сабабли улуш қийматидан қатъий назар “Давлат божи ставкалари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни билан тасдиқланган Давлат божи ставкаларининг миқдорлари иккинчи қисмининг б) бандига мувофиқ базавий ҳисоблаш миқдорининг 10 баравари давлат божи тўланади. Шунини инобатга олиш лозимки, даъво аризасида сотиб олувчининг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини иккита ва ундан ортиқ шартномалар бўйича ўтказиш талаб қилинганда, ҳар бир шартнома бўйича давлат божи базавий ҳисоблаш миқдорининг 10 бараваридан ундирилади.

Мазкур мазмундаги даъво нисудда кўришда жамиятнинг ўзини ва барча иштирокчиларини судда иштирокини таъминлаш лозим. Чунки, улушни имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқини амалга ошириш истагида бўлган жамият иштирокчиси ўз улушини сотишни таклиф этаётган жамият иштирокчисини етти кунлик муддатда бу ҳақда хабардор қилиши, бунда сотишга таклиф этилаётган улушни тўлиқ ёки унинг муайян қисмини сотиб олмоқчи эканлигини кўрсатиши керак. Агар келиб тушган таклифларнинг умумий миқдори сотилаётган улушнинг миқдоридан ошмаса, иштирокчилардан ҳар бири улушнинг ўз хабарномасида кўрсатган қисмини сотиб олади. Агар улушнинг қолган қисми учинчи шахс ихтиёрига ўтказилганига қадар жамият иштирокчиларидан қўшимча таклифлар келиб тушмаса, бундай қисм учинчи шахсга ўтказилиши мумкин. Агар келиб тушган таклифларнинг умумий миқдори сотилаётган улуш миқдоридан ошса, иштирокчилар, агар жамиятнинг уставига ёки жамият иштирокчиларининг келишувида бошқача тақсимлаш назарда тутилмаган бўлса, устав фондидаги ўз улушлари миқдорларига мутаносиб равишда сотиб олади.

Ўзбекистон Республикаси Олий судининг 4-1802-1801/1766-сонли иш бўйича 2019 йил 29 июндаги қарори билан Шахрисабз туманлараро иқтисодий судининг 2018 йил 5 октябрдаги ҳал қилув қарори ва Бухоро вилоят иқтисодий суди кассация инстанциясининг 2019 йил 10 апрелдаги қарорлари айнан иштирокчилар жалб қилинмаганлиги сабабли бекор қилиниб, иш янгидан кўриш учун биринчи инстанция судига юборилган. Мазкур ишда жамият иштирокчилари А.Мирзаев, Б.Файзиев, Ш.Маликов, Р.Носировлар судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жамият иштирокчиси М.Юсупов сотиб олган жами 27 457 200 сўмлик (44,29 фоиз) улушнинг имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи бузилган ҳолда сотиб олинган 21 952 031 сўмлик қисми бўйича жамият иштирокчиси М.Юсуповнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини, яъни мулк ҳуқуқини А.Мирзаевга 6 875 283 сўм (13,12 фоиз), Б.Файзиевга 8 264 617 (15,77 фоиз), Ш.Маликовга 2 567 248 сўм (4,91 фоиз), Р.Носировга 4 244 883 сўм (4,91 фоиз)ни жамият

устав фондидаги улушига мутаносиб равишда ўтказишни сўраган.

Жамият иштирокчиси М.Юсупов жамият ва жамият иштирокчилари А.Мирзаев, Б.Файзиёв, Ш.Маликов, Р.Носировларга нисбатан судга қарши даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жамият устав фондидаги улушини белгилаб беришни ҳамда жамият ва дастлабки даъво бўйича даъвогарлар зиммасига жамият таъсис ҳужжатларига тегишли ўзгартириш киритиш мажбуриятини юклашни сўраган.

Олий суднинг қарорида қуйи судларга ишни янгидан кўришда биринчи инстанция суди даъвогарларнинг даъво талабларига аниқлик киритиб, дастлабки даъво аризаси бўйича жамиятни ва жамиятнинг иштирокчиларини ишга жалб қилиб, моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан асосланган суд ҳужжати қабул қилиши лозимлиги тўғрисида кўрсатма берилган [7].

Қонунда ёки бошқа қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда жамиятнинг устав фондидаги (устав капиталидаги) улуш (улушнинг бир қисми) очиқ кимосди савдоси орқали сотилганда, мазкур улушнинг (улушнинг бир қисмининг) олувчиси жамиятнинг ёки унинг иштирокчиларининг розилигидан қатъи назар, жамиятнинг иштирокчисига айланади. Бундай ҳолатда жамият иштирокчиларининг имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи мавжуд бўлмайди. Мазкур норманинг судлар томонидан қандай қўлланилишини Ўзбекистон Республикаси Олий судининг 4-1001-2021/17728-сонли иш бўйича қабул қилинган қарорида кўришимиз мумкин.

Мазкур низоли ишда масъулияти чекланган жамият шаклидаги “SPI & OWT” қўшма корхонаси (матнда Қўшма корхона, жамият деб юритилади) таъсисчиси Ўзбекистон Республикаси Давлат активлари бошқариш агентлиги Тошкент шаҳар бошқармаси 2019 йил 5 сентябрда Қўшма корхона орқали бошқа иштирокчиларга таклиф билан чиқиб, ўзининг 4 фоиз улушини 2 681 700 000 сўмга сотишини таклиф қилган.

Қўшма корхонанинг таъсис ҳужжатларига кўра 34,1 фоиз улуш эгаси Эшметова Аида Асамидиновна мазкур таклифни кўриб чиқиб, ёзма рад жавобини берган. Қолган иштирокчилар томонидан қизиқиш билдирилмаганлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Давлат активлари бошқариш Тошкент шаҳар бошқармасининг 2019 йил 17 сентябрдаги буйруғига асосан жамиятдаги 4 фоиз улуши “E-AUKSION” орқали 2 681 700 000 сўмга сотувга чиқарилган. Аммо, таклиф қилинган нархда улушга қизиқиш билдирилмаган.

Давлат комиссиясининг 2020 йил 11 июндаги йиғилиш қарорига асосан Ўзбекистон Республикаси Давлат активлари бошқариш Тошкент шаҳар бошқармасининг 4 фоизли улуши жамиятнинг бухгалтерия ҳужжатлари бўйича балансдаги активларининг охириги қиймати бўйича пропорционал тарзда 132 488 320 сўмга такроран аукцион савдосига чиқарилишига қарор қилинган.

Аукцион натижалари бўйича жамиятнинг 4 фоизли улуши 2020 йил 9 октябрдаги олди-сотди шартномасига асосан “Premium globe investment” масъулияти чекланган жамиятига 139 112 736 сўмга сотилган ва таъсис ҳужжатларига ўзгартириш киритилган.

Жамият иштирокчиси Эшметова Аида Асамидиновна мазкур ҳолатдан норози бўлиб, имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқи бузилганлиги тўғрисидаги ваз билан жавобгар Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлигининг Тошкент шаҳар ҳудудий бошқармаси ҳамда қўшимча жавобгар “PREMIUM GLOBE INVESTMENT” масъулияти чекланган жамиятига нисбатан судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, Қўшма корхонанинг устав фондидаги 4 фоиз улушни сотиш ҳақида 2020 йил 9 октябрдаги 42-сонли шартнома бўйича сотиб олувчининг ҳуқуқлариини ўзига ўтказишни сўраган. Ишни судда кўриш жараёнида масъулияти чекланган жамияти шаклидаги “SPI & OWT” қўшма корхонаси, “Elektron onlayn aukSIONlarni tashkil etish markazi” давлат унитар корхонаси, Давлат хизматлари агентлиги Тошкент шаҳар бошқармаси Юнусобод туман Давлат хизматлари маркази, Анатолий Исаакович Зилберберг, “SOVPLASTITAL” масъулияти чекланган жамияти низонинг предметида нисбатан мустақил талаблар билан арз қилмайдиган учинчи шахс сифатида ишга жалб қилинган.

Тошкент туманлараро иқтисодий судининг 2020 йил 10 декабрдаги ҳал қилув қарори билан даъво қаноатлантирилган.

Тошкент шаҳар суди иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъати апелляция инстанциясининг 2021 йил 3 февралдаги қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилинган. Даъвои қаноатлантириш ҳақида янги қарор қабул қилинган. Ўзбекистон Республикаси Давлат активларини бошқариш агентлиги Тошкент шаҳар ҳудудий бошқармаси ҳамда қўшимча жавобгар “PREMIUM GLOBE INVESTMENT” масъулияти чекланган жамияти ўртасида тузилган масъулияти чекланган жамияти шаклидаги “SPI & OWT” қўшма корхонасининг устав фондидаги 4 фоиз улушни олди-сотдиси ҳақида 2020 йил 9 октябрдаги 42-сонли шартнома бўйича сотиб олувчининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари Аида Асамидиновна Эшеметовага ўтказилган.

Биринчи ва апелляция инстанцияси судлари Ўзбекистон Республикаси Давлат активлари бошқариш агентлиги Тошкент шаҳар бошқармаси томонидан қолган иштирокчиларга улуш 139 112 736 сўмга таклиф этилмаганлигини асос қилиб кўрсатишган.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг 2021 йил 15 апрелдаги қарори билан қуйи инстанция судларининг суд ҳужжатлари бекор қилиниб, даъвои қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилинган.

Суд ҳужжатиغا ФК 224-моддасининг биринчи қисми асос сифатида кўрсатилган. ФК 224-моддасининг биринчи қисмига кўра, мулкдорлардан бири ўз улушини бошқа шахсга сотган вақтида қолган мулкдорлар сотилаётган улушни у сотиладиган нархда ва бошқа тенг шартларда имтиёзли сотиб олиш ҳуқуқига эгадирлар, кимошди савдоси орқали сотиш ҳоллари бундан мустасно [8].

Улушни бегоналаштиришнинг иккинчи хил усули бу жамият иштирокчисининг улушини сотишдан бошқача тарзда воз кечишдир. Улушнинг уни сотишга қараганда ўзгача тарзда воз кечиш йўли билан ўтказиш тушунчаси ФКнинг 502-моддасида белгиланган ҳада шартномасининг юридик конструкциясига мувофиқ келади. Хусусан, ҳада шартномасига мувофиқ бир тараф (ҳада қилувчи) бошқа тараф (ҳада олувчи)га ашёни текинга мулк қилиб беради ёки бериш мажбуриятини олади ёхуд унга ўзига ёки учинчи шахсга нисбатан мулк ҳуқуқи (талаби)ни беради ё бериш мажбуриятини олади, ёхуд уни ўзи ёки учинчи шахс олдидаги мулкый мажбуриятдан озод қилади ёнки озод қилиш мажбуриятини олади.

Жамиятнинг уставида жамият иштирокчисининг улушини сотишдан бошқача тарзда учинчи шахслар фойдасига воз кечиш учун жамиятнинг ёки жамият иштирокчиларининг розилигини олиш зарурлиги назарда тутилиши мумкин. Агар жамиятнинг уставида бундай розиликни олиш зарурлиги назарда тутилган бўлса, жамият мурожаат этилган пайтдан эътиборан ўттиз кун ичида ёки жамият уставида белгиланган бошқа муддат ичида жамиятнинг ёзма розилиги олинган бўлса ёхуд жамиятдан розилик беришга ёзма раддия олинмаган бўлса, бундай розилик олинган деб ҳисобланади ва ушбу жараёндан кейингина улушдан учинчи шахслар фойдасига воз кечишга йўл қўйилади. Қонунда белгиланган муддатга риоя қилинмаган ҳолда улушни сотишдан бошқача тарзда воз кечиш битимни ҳақиқий эмас деб топиш учун асос бўлади.

Жамиятнинг устав фондидаги улушдан бошқа шахснинг фойдасига воз кечиш, агар уни нотариал шаклда амалга ошириш тўғрисидаги талаб жамиятнинг уставида назарда тутилмаган бўлса, оддий ёзма шаклда амалга оширилиши керак. Шу боис, улушдан бошқа шахснинг фойдасига воз кечиш процедурасини амалга оширишда, жамиятнинг таъсис ҳужжатларини ўрганиб чиқиш зарур. Чунки, таъсис ҳужжатида белгиланган шаклга риоя қилинмаган ҳолда улушдан ўзганинг фойдасига воз кечишга доир битим кейинчалик унинг ҳақиқий эмас деб топилишига олиб келади.

Жамият иштирокчиси жамиятнинг устав фондидаги (устав капиталидаги) ўз улушини ёки унинг бир қисмини жамиятнинг бир ёхуд бир неча иштирокчисига сотишда қонун талабларига риоя қилинмаган тақдирда, ушбу ҳуқуқни суд орқали ҳимоя қилиш - сотиб олувчининг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини ўтказиш, сотишдан бошқача тарзда воз кечишда эса битимни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги даъво аризасини судга тақдим этиш йўли билан бартараф этилиши мумкин.

Улушга нисбатан ҳуқуқни расмийлаштириш учун улушнинг бошқа шахсга ўтишини тасдиқлайдиган ҳужжатларни тақдим этган ҳолда улуш сотилганлиги ёки улушга доир

ҳуқуқдан учинчи шахслар фойдасига воз кечилганлиги тўғрисида жамиятни ёзма равишда хабардор қилиш керак. Амалиётда буни жамиятнинг ижрочи органига улушнинг олди-сотди, улушга доир ҳуқуқдан учинчи шахслар фойдасига воз кечиш шартномаси, улушни қабул қилиш-топшириш далолатномаси ёки сотувчи (ҳуқуқ эгаси) билан харидор (ҳуқуқни қабул қилувчи) биргаликда имзолаган ва ҳуқуқнинг ўтишини хабар қиладиган бошқа ҳужжатнинг нусхасини имзо чеқдириб топшириш йўли билан қилиш мумкин. Улуш бошқа шахсга ўтганлиги ҳолатини тасдиқловчи ҳужжатлар имкон қадар қисқа муддатда жамиятга топширилиши керак. Чунки, харид қилувчи унга сотиб олинган улушлар воситасида берилган ҳуқуқларни фақат ана шундай хабар берилганидан кейин амалга ошира олади.

Қонун талабларига мувофиқ улуш сотилганда ёки улушдан бошқача тарзда воз кечилганда жамият таъсис ҳужжатларига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш зарурати пайдо бўлади. Жамият таъсис ҳужжатларига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш жамият иштирокчилари умумий йиғилишининг мутлақ ваколатига кириши туфайли, ушбу масала жамият иштирокчиларининг умумий йиғилишида кўриб чиқилиши лозим. Чунки, Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби тўғрисидаги Низомнинг 40-бандига кўра, улушнинг (ҳиссанинг) бошқа шахсга ўтиши билан боғлиқ ўзгартириш ва қўшимчаларни қайта рўйхатдан ўтказишда, муассиснинг муассислар рўйхати ўзгаришига розилиги мавжуд эмаслиги, давлат рўйхатидан ўтказишни, қайта рўйхатдан ўтказишни рад этиш учун асос бўлади.

Амалиётда, улуш сотилганда ёки сотишдан бошқача тарзда учинчи шахслар фойдасига воз кечилганда, улушнинг янги эгаси ҳуқуқларини амалга оширишда жуда кўп ҳолларда тўсиқларга учрайди. Бу ҳолат, айниқса, корпоратив муносабатларда ички келишмовчиликлар мавжуд бўлган иштирокчилар бошқарувидаги жамиятларда намоён бўлади. Натижада манфаатдор шахслар томонидан судларга турли хил мазмундаги, жумладан жамият иштирокчиларига таъсис ҳужжатларига ўзгартиришлар киритиш бўйича зарур ҳаракатларни амалга ошириш мажбуриятини юклаш ва жамият таркибидаги ўзгаришларни давлат рўйхатидан ўтказиш учун тақдим этиш мажбуриятини юклаш тўғрисидаги даъволар киритилади. Қонунда иштирокчиларнинг умумий йиғилишини ўтказиш учун белгиланган камида ўттиз кунлик муддат ҳамда судда ишларини кўриш (бир ой) ва суд ҳужжатининг қонуний кучга кириши (бир ой) учун белгиланган процессуал муддатлар, шу давр мобайнида улуш эгасига мулкдор сифатида мулк ҳуқуқидан тўла-тўқис фойдаланиш ҳуқуқини чекланишига сабаб бўлади. Бунинг оқибатида қонун талаблари ҳам бузилади. Зеро, таъсис ҳужжатлари маълумотларидаги, шу жумладан таъсис ҳужжатларининг устав фонди миқдоридаги, муассислар таркибидаги, шунингдек бошқа ўзгаришлар билан боғлиқ бўлган ўзгаришлар (қўшимчалар) - тегишли ўзгаришлар ваколатли шахс томонидан тасдиқланган пайтдан бошлаб 30 кун мобайнида, муассисларнинг (иштирокчиларнинг) устав фондидаги улушлари (ҳиссалари) ўзгариши - тегишли битим амалга оширилган пайтдан бошлаб 30 кун мобайнида давлат рўйхатидан ўтказилиши лозим [9].

Қонунда юридик ва жисмоний шахслар жамиятнинг иштирокчилари бўлиши тўғрисида тушунтиришлар берилган бўлса-да, уларнинг иштирокчи сифатидаги мақоми қачон вужудга келиши аниқ кўрсатилмаган. Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленуми “Иқтисодий судлар томонидан корпоратив низоларни ҳал этишнинг айрим масалалари тўғрисида” 2014 йил 20 июндаги 262-сонли қарорининг 4-бандида шахснинг ҳўжалик ширкатининг иштирокчиси (акциядори) эканлигини аниқлаш учун:

тўлиқ ва командит ширкатлардан таъсис шартномасининг белгиланган тартибда тасдиқланган нусхаси;

масъулияти чекланган ва қўшимча масъулиятли жамиятлардан таъсис шартномаси (агар муассислар сони икки ва ундан ортиқ бўлса) ва жамият уставининг белгиланган тартибда тасдиқланган нусхаси;

акциядорлик жамиятларидан акциядорлар реестридан кўчирма талаб қилиб олиниши лозимлиги белгиланган [10].

Пленум қарорида берилган тушунтиришга қараганда, “жамиятнинг иштирокчиси” мақоми тегишинча таъсис ҳужжатларига ўзгартириш киритилиб, белгиланган тартибда

рўйхатдан ўтказилгандан кейин вужудга келади.

Аммо, Қонун 20-моддасининг йигирма қисмида ушбу Қонунда ёки бошқа қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда жамиятнинг устав фондидаги (устав капиталидаги) улуш (улушнинг бир қисми) очиқ кимошди савдоси орқали сотилганда, мазкур улушнинг (улушнинг бир қисмининг) олувчиси жамиятнинг ёки унинг иштирокчиларининг розилигидан қатъи назар, жамиятнинг иштирокчисига айланиши белгилаб берилган. Яъни, ушбу ҳолатда улушни сотиб олган шахснинг тўғридан-тўғри иштирокчи мақомини олиши белгиланган. Пленум қароридан ушбу ҳолат назарда тутилмаган.

Бундан ташқари, Қонун 20-моддасининг ўн иккинчи қисмига кўра, жамиятнинг устав фондидаги (устав капиталидаги) улушни (улушнинг бир қисмини) олувчи мазкур воз кечиш тўғрисида жамият ёзма равишда хабардор қилинган пайтдан эътиборан жамият иштирокчисининг ҳуқуқларини амалга оширади ва унинг мажбуриятларини ўз зиммасига олади. Мазкур ҳолатда эса улушни олган шахс иштирокчи ҳисобланмайди, фақат иштирокчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларига эга бўлади.

Улуш сотилганда (очиқ кимошди савдоси бундан мустасно) эса Қонуннинг ушбу нормасида сотиб олувчи қачондан бошлаб иштирокчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларидан фойдаланиши мумкинлиги назарда тутилмаган.

Фикримизча, улуш эгасининг ҳуқуқларини кафолатини таъминлаш мақсадида ушбу жараённи ўзини соддалаштириш лозим. Масалан, “Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисида” Россия Федерал Қонуни 21-моддасининг 12-бандига кўра, улушни ёки улушнинг бир қисмини бегоналаштиришга қаратилган битим нотариал тасдиқланган пайтдан бошлаб, нотариал тасдиқлаш талаб қилинмайдиган ҳолларда, юридик шахсларнинг ягона давлат реестрига ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжатлар асосида тегишли ўзгартиришлар киритилган пайтдан бошлаб, уни олувчига ўтади [11]. Германия Федератив Республикасининг “Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисида”ги Қонунининг 16-моддасига мувофиқ акциядорнинг шахси ёки унинг иштироки даражаси ўзгарганда, компанияга нисбатан акция эгаси бўлиб фақат шу тарзда тижорат реестридаги акциядорлар рўйхатига киритилган шахс ҳисобланади [12]. Мазкур Қонунда ҳам акцияга нисбатан мулк ҳуқуқини расмийлаштириш учун тасдиқловчи ҳужжатларни тегишли ваколатли органга тақдим этилиши ва рўйхатга олиниши, шахснинг акциядор сифатида тан олиниши учун асос бўлиши белгиланган.

Баён этилганларга асосан, улушга нисбатан мулк ҳуқуқини қўлга киритган шахс, бу борада жамиятни хабардор қилган ҳолда, улушни ўзига тегишли эканлигини тасдиқловчи ҳужжатларни ваколатли давлат органига тақдим этишининг ўзи, уни иштирокчи сифатида рўйхатдан ўтказилиши ва тан олиниши учун кифоя бўлиши керак. Қонун ҳужжатларига мазкур мазмундаги ўзгартиришларнинг киритилиши, улушга нисбатан мулкдор ҳуқуқларининг кафолатларини мустаҳкамлаш билан бир қаторда, сансалорликларни олдини олишга хизмат қилади. Бу эса ўз навбатида, корпоратив бошқарув соҳасидаги муайян муаммоларни ҳал этиш орқали корпоратив муносабатларни барқарор ривожланишига ва жамият фаолиятининг самарадорлигини оширишга замин яратади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Halsbury's Laws of England. // URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/products/halsburys-laws-of-england.html>.
2. Фатхутдинов Р. С. Уступка доли в уставном капитале ООО: Теория и практика. М.: Волтерс Клувер, 2009.
3. Постановление Президиума ВАС РФ от 15.07.2014 N 3640/14.
4. МЧЖда улуш: сотиш учун нарх // URL: https://www.norma.uz/uz/bizning_sharhlar/mchjda_ulush_sotish_uchun_narh.
5. Бухоро туманлараро иқтисодий судининг 4-2001-1903/2577-сонли иши.
6. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми “Суд амалиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида” 2006 йил 22 декабрдаги 17-сонли қарори // URL: <https://www.lex.uz/docs/1590543>.
7. Қарши туманлараро иқтисодий судининг 4-1802-1801/1766-сонли иши.

8. Тошкент туманлараро иқтисодий судининг 4-1001-2021/17728-сонли иши.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш ва ҳисобга қўйиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида” 2016 йил 28 октябрдаги ПҚ-2646-сон қарорини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. 2017 йил 9 февраль, 66-сон // URL: <https://lex.uz/uz/docs/3111347>.

10. Ўзбекистон Республикаси Олий ҳўжалик суди Пленуми “Иқтисодий судлар томонидан корпоратив низоларни ҳал этишнинг айрим масалалари тўғрисида” 2014 йил 20 июндаги 262-сонли қарори.

11. Россия Федерациясининг “Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисида” 1998 йил 8 февралдаги N 14-ФЗ-сонли Қонуни // URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102051516&intelsearch=08.02.1998+14>.

12. Германия Федератив Республикасининг “Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисида”ги 1892 йил 20 апрелдаги Қонуни // URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/>.